

Қазақстан Республикасы Заңнама институтының

ЖАРШЫСЫ

Bulletin of Legislation Institute of the Republic of Kazakhstan

ВЕСТНИК

№1 (46)
2017

Института законодательства Республики Казахстан

ҒЫЛЫМИ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖУРНАЛ • НАУЧНО-ПРАВОВОЙ ЖУРНАЛ • SCIENTIFIC AND LEGAL JOURNAL

Читайте в номере:

Статья д.ю.н., профессора, члена рабочей группы по разработке
Проекта закона «О внесении изменений и дополнений
в Конституцию Республики Казахстан» Г. Сапаргалиева
«Модернизация Конституции Республики Казахстан»
(по материалам межд.круглого стола «Конституция – основа стабильности
и процветания Казахстана» 1 ноября 2007 года)

Архивные страницы

Его идеи о введении профессорских мантий, чтение профессорами «актовых лекций», создание и поддержка КВН - это только небольшая часть его планов.

Детище Нағашбай Аманғалиевича - Казахский государственный юридический институт - был образцовым университетом для подготовки юристов. Студенты гордились своим университетом, своим ректором. Помню, Нағашбай Аманғалиевич шел с членами зарубежной делегации, и к нему обратился студент со своим вопросом. Так Нағашбай Аманғалиевич остановился и переговорил со студентом, ответил на его вопросы. Он обожал студентов, а они гордились своим ректором. Шайкенов долгие годы жил в России, поэтому у него был сложившийся российский менталитет, на который значительное влияние оказал выдающийся учитель Сергей Сергеевич Алексеев. Однако он был истинным патриотом своего народа.

Экстремальная ситуация, сложившаяся вследствие хронического заболевания, не-

избежно определяла линию его поведения - проживать каждый день жизни как последний. Судьба подарила ему возможность самореализоваться, стать исторической фигурой в юриспруденции, которую он с честью выполнил.

Вся любовь и боль утраты выражены в студенческих стихах, которые были написаны в день похорон Нағашбай Аманғалиевича, также опубликованы в журнале «Перо Фемиды». В этих стихах они клялись продолжить дело своего ректора и учителя: «Нағашбай-ага, мы Ваши руки, Ваши мысли. И то, что не успели Вы, то станет делом нашей жизни».

Память о Н.А. Шайкенове живет в сердцах студентов и коллег. Жизнь бывает порой несправедлива, когда уходят лучшие, яркие личности. Н.А. Шайкенов - выдающийся казахстанский юрист, ученый, мыслитель, который оставил свой яркий след в истории Казахстана.

Мәуленов Думан Болатұлы,

*Тараз қаласының мамандандырылған әкімшілік сотының судьясы,
заң ғылымдарының кандидаты*

Н.А. ШӘЙКЕНОВ ЖӘНЕ СОТ РЕФОРМАСЫ

Тәуелсіздіктің аркасында әлемдік қуымдықтың белді бір мүшесі болған еліміздің іргесін бекітуде орасан зор еңбек сіңірген мемлекет қайраткері, ұлттық деңгейдегі тұлға, үлкен заңгер Нағашбай Аманғалиұлы Шәйкенов еді. Ол мемлекеттің заңдық тұғырын қалыптастыруға, Конституция мен конституциялық заңдарды әлемдік стандарттарға, құқықтық, демократиялық қағидаларға сәйкес түзуге, сол арқылы ілгерішіл, әділ қоғам орнату мақсатына ұмтылған мемлекет құруға бойындағы бар күш-жігерін, білім мен тәжірибесін сарқа жұмсады.

«Заңды заңшығарушы қабылдайды. Құқықты қалыптастыру – сот еншісінде» деп жазады Н.А. Шәйкенов («Законы издает законодатель. Право творит суд»). Ол құқықтық реформаның ядросы сот жүйесін толық қайта құру деп білді. Ойткені бұрынғы сот жүйесі жаңа жағдайға, яғни нарықтық қатынастарға көшкен кезде мүлдем жарамсыз болып қалатынын жазды. Оның ойынша, сот реформасының проблемасы қызметтік немесе жеке тірлік, жалақы яки зейнетке шығу проблемасы емес, ол ел тағдырына қатысты күрделі мәселе. Сот жүйесін реформалау үшін тәуелсіздіктің алғашқы жылдары жүйенің кемшіліктерін толық ашып көрсету керек болды. Бұл

кемшіліктерге заңгер-ғалымның айтуы бойынша сот корпусын біржақты тандау, кеңесік жүйесігі жалған сайлау, төменгі соттың жоғары сотқа тәуелділігі, төменгі және жоғары соттарға қаржы бөлу және жүктеме бөлудегі сәйкессіздік, қатардағы судьяларға сенімсіздік және халық заседательдері үшін бөлінетін бюджет қаржысының тиімсіздігі, арбитраждың шын мәнінде басқарушыға айналып кетуі т.б. жатады. Жауапсыздыққа әкеп соғатын міне осындай кемшіліктерді Н.А. Шәйкенов атап көрсетіп еді.

Кеңес заманындағы әділсот деп аталған жүйе саяси биліктің тікелей ықпалында болғаны дау тудырмайды. Яғни саясиленген сот жүйесі жаңа жағдайда түбегейлі өзгеруі тиіс. Судьялар үшін біліктілік емтиханы енгізілді, ол заңдар арқылы бекітілді. Сол кезде Нағашбай Аманғалиұлының идеясына қарсы шығушылар аз болған жоқ. Ал қазір әдеттегі, қажетті іске айналды. Яғни, Шәйкеновтың бұл идеясы да өміршен болғанын көрсетеді.

Тіпті бұл кісі ойлары мен ұсыныстарында сот атрибуттарын және процедураларын енгізу мәселеріне де көңіл бөлді. Мұның өзі сот билігінің маңыздылығын арттыра түсетін еді. Ал соттың кеңес заманындағы жағдайына келсек, бұл жүйе прокуратура мен милицияның деңгейінен әлдеқайда

төмен көрінетін. Мемлекет басшылары және қоғамымыз бақылаушы органдарды – әскери киім киген прокурор мен милиция қызметкерлерін көбірек бағалайтын. Ал сот мәжілістерінен үстіне не болса соны киіп баратын судьяларды байқамайтын да. Яғни, Н.А. Шәйкенов идеясы түбегейлі өзгерген жағдайға толық сәйкес келетін еді. Кезінде бұған да қарсы шыққандар аз болған жоқ. Құдайға шүкір, қазір маңтия киген судьялар ел-жұрт түсінігінде әділсот ретінде қабылданып отыр.

Сонымен қатар Н.А. Шәйкенов сот саласын түбегейлі қайта құру жолдарын нақты көрсете отырып Конституциялық сот мәселесіне де көңіл аударды. Ол Конституциялық соттың не үшін керектігін, қандай мәселелермен айналысатынын, құқықтық мемлекеттегі алатын орнын толық айқындап берді деуге болады. Рас, бұл күндері елімізде Конституциялық Кеңес жұмыс істеп жатыр. Алдағы уақытта заңгер-реформатордың Конституциялық сот жөніндегі идеялары мен тұжырымдарына қайта оралуымыз әбден мүмкін. Бұл болашақтың еншісінде.

Н. Шәйкеновтың бұдан басқа да ойлары мен бастамалары аз болған жоқ. Олардың көпшілігі сол тұста қызу пікір-талас тақырыбына айналды, түрлі қарсылықтарға тап болды. Өйткені, қатып – семген жүйені серпілту, жаңа жағдайға бейімдеу, жаңалықты қабылдау оңай емес еді. Бірте-бірте өмірге енген ғалым-реформатордың ұсыныстары мен бастамалары өте көп. Олардың қай-қайсысын болмасын әлі де қайта қарау, зерделеу күн тәртібінде тұр. Мысалы, ең төменге судьяға дейінгі лауазымдарды Президент Жарлығымен тағайындау жайын да алғаш көтерген осы кісі болатын.

Бұл күнде сол идея өмірімізге берік орнығып, қалыпты қажетті жағдайға айналды. Сөйтіп жұртшылықтың сот беделін мойындауының, ал судьялардың өз жауапкершілігін сезінуінің нақты бір көрсеткіші ретінде қалыптасты.

Тағы бір сөзінде соттарды және судьяларды мамандандыру қажеттігін айтқан болатын. Н.А. Шәйкеновтің жүзеген асқан идеясының бірі осы. Ал тәуелсіздіктің алғашқы жылдары судья әмбебап болуы керек деген ой, берік ұстаным бар болатын. Бұл идея қазір барынша түсінікті, алайда, ол кезде ақылға қонымсыз болып көрініп, біршама қарсылық туғызған. Міне бұл мысал да Н.А. Шәйкенов ойлары алысқа канат қаққанын көрсетсе керек.

Конституцияның жобасына ол кісі әділсоттың жана конструкциясын енгізген еді, онда прокуратура әділ сотқа үстемдік жасайтын емес, оған көмектесетін элемент ретінде ғана қарастырылды. Бұл ойы уақыт талабына сай еді.

Жалпы біз Шәйкеновтың шын мәнінде мемлекетшіл қайраткер, реформатор, ұстаз-ғалым болғанын білеміз. Оның қызметі Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарына доп келді және өзгерістерді, серпілістерді қажет еткен қоғамның, жаңаруды күткен құқықтық жүйенің бастауында лайықты тұлға ретінде көрінді. Шын мәнінде ол жаңарған қоғамның, тәуелсіздік алған елдің бүкіл саяси-құқықтық жүйесін әлемдік тәжірибеге, демократиялық заңдылықтарға сай қалыптаған іскер қайраткер болып шықты. Ең маңызды құқықтық реформалардың авторы атанды.

Оның атқарған қызметі ауқымды, сан-саналы. Ал біз бұл шағын мақаламызда құқықтық реформаның басты нысаны ретінде сот жүйесін өзгерту жөніндегі атқарған істеріне аз кем шолу жасадық.

